

Aşiret Mektebi ve Türkçe Eğitimi 8

Tuğba Şimşek¹

Özet

Aşiret Mektebi, Osmanlı Devleti'nin merkezi otoritesini yerel güçlerden yararlanılarak yeniden sağlama çabasının 2. Abdülhamit'in talimatlarıyla kurulmuş bir ürünüdür. Başta Arap (Urban) aşiretlerinin önde gelen ailelerinin çocukları için kurulmuş bu okula Arnavut ve Kürt aşiretlerinin çocukları da dahil olmak istemiş ve okulun kapsamı genişlemiştir. Osmanlı Devleti'nin dağılma döneminde kurulan bu okul, eğitimin otoriteyi güçlendirmek amaçlı kullanılmasına önemli bir örnektir. Aşiret Mektebi, Türkçeyi ve Osmanlı kültürünü bölgelerinde güçlü ailelerin çocuklarına aşılayarak mezun öğrencilerin yönetimde söz sahibi olmasını sağlamak ve böylece aşiret halklarının saltanata ve hilafete bağlılığını arttırmak amacını taşımaktadır. Böyle önemli bir görevi üstlenen okulun iş ve işleyişini ortaya koymak Türkçe derslerini incelemek bu çalışmanın öncelikli amacıdır. Bu amaç doğrultusunda tarihi belgeler betimsel analiz yöntemlerinden içerik analizinden yararlanılarak incelenmiş literatürde yer alan diğer çalışmalarla kıyaslanarak tarafsız olarak ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak; bir imparatorluğu yeniden ayağa kaldırma amacıyla kurulmuş bu okulda Türkçe derslerinden yararlanılması, derslerin Türkçe anlatılması dilin birleştirici gücünden yararlanılmaya çalışıldığını göstermektedir. Osmanlı Devleti eğitim anlayışını Aşiret Mektebi özelinde incelediğimizde öğrenciye verilen değeri, akademik başarının yanı sıra ahlaki açıdan da öğrenciyi yetiştirmeyi hedefleyen anlayışı görmekteyiz.

1. Giriş

Eğitim, bir ulusun geleceğine yapılan en önemli yatırımlardan biridir. 2. Abdülhamit Dönemi'nde dağılma dönemine girmiş bir imparatorluk olan Osmanlı Devleti için pek çok çözüm önerisi ortaya koyulmuş; toparlayıcı

1 Dr. Öğr. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, Rektörlük, tugbasimsek@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0400-3578

çıkış yollarından biri olarak da eğitim kurumları görülmüştür. Bu eğitim kurumlarından biri Aşiret Mektebidir.

Osmanlı Devleti'nin Berlin Antlaşması (13 Temmuz 1878) ile birlikte dağılma süreci hızlanmış Ermenilere geniş haklar verilmişti (Gencer, 1992). Dünya genelinde milliyetçilik ile birlikte gelen bağımsızlık furyası çok uluslu Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü tehlikeye sokmuştur. Özellikle dış güçlerin kışkırtmalarıyla devlet içindeki ulusların bağımsızlığını kazanma yönündeki teşvikleri dağılma tehlikesini hızlandırmıştır. Bunun için çeşitli tedbirler alınmıştır. Bunlardan biri aşiretlerden yararlanılarak 2. Abdülhamit eliyle oluşturulan Hamidiye Alaylarıdır. Hamidiye Alayları ile ülkenin birlik ve bütünlüğü sağlanmaya çalışılmıştır. Ardından devlete bağlılık ve sadakatlerini arttırmak amaçlı özellikle Arap aşiretlerinin çocuklarını eğitip mezunlara memuriyet ve idari görev verme düşüncesi hayata geçirilmiştir. 1306 (1890) senelerine doğru Arap aşiretlerinin çocukları Harbiye Mektebi'nde okutulmak istenmiş; sonrasında Arapların Harbiye'de okutulmasından vazgeçilerek onlar için hususi bir mektep açılması düşünülmüş ve işte Aşiret Mektebi o maksatla ortaya çıkmıştır (Ergin, 1977). Arap aşiretlerinin çocuklarıyla başlayan bu süreç Kürt aşiretler ve Arnavut aşiretler gibi farklı etnik unsurlara ait aşiretlerin çocuklarının katılımıyla sınırlarını genişletmiştir.

Hamidiye alaylarına mensup öğrencilerin Aşiret Mektebine katılma istekleri başta özellikle maddi yetersizlikler, kısıtlı imkanlar ve öğrencilerin uyumsuzluk yaşayacağı düşüncesi yüzünden kabul görmese de Kürt aşiretlerinden de öğrenciler okula kaydedilmiştir. Arnavutluk'taki gelişmeler ve sunulan çözüm önerileri Arnavut aşiretlerinin çocuklarının 29 Haziran 1902 tarihli bir iradeyle yirmi öğrencinin gelmesiyle sonuçlanmıştır (Akpınar, 1997). Böylece başta Arap (Urban) aşiretlerinin çocukları için açılan bu okul Kürt ve Arnavut aşiretlerinin çocuklarının da kabul edildiği bir okul haline almıştır.

2. Abdülhamit'in direktifleriyle daha önce Hicaz ve Yemen illerinde valilik yapan Osman Nuri Paşa bir layiha hazırlamıştır. 9 Haziran 1308 (1892) tarihli bu layihada Aşiret Mektebinin açılmasının gereklerinden bahsetmiş, okutulacak dersleri ele almış, on iki maddelik bir nizamnameyi de eklemiştir². Nizamnamede de genel esaslar ve okulun özelliklerinden kısaca bahsedilmiştir. Okulun kurulma amacı aşiret halkını medeniyetle buluşturmak saltanat ve hilafet makamına olan bağlılık ve muhabbetlerini bir kat daha arttırmaktır. Bu okuldan mezun öğrenciler aşiretlerinin bulunduğu

2 Aşiret Mektebi Nizamnamesi, 1316 (1898/1899) tarihli Salname-i Nezaret-i Maarifi Umumiye'de 11 Temmuz 1308 (1892) tarihiyle yer almaktadır (s. 293-295).

yerlere gönderilerek bu amaca hizmet etmek için çalışacaklardır. Bu bağlamda özellikle tarih ve Türkçe eğitimine özel önem verilmiştir.

Nizamnameye göre Aşiret Mektebine kabul olacak öğrenciler buldukları bölgede söz sahibi olan ailelerin çocuklarından 12-16 yaş arasındaki “cismen ve zihnen kabiliyetli” olanlar arasından görevli memurlar tarafından seçilecektir. Gelecekte bölgelerinde söz sahibi olacak bu çocuklar için İstanbul’da kurulacak okulda devlete bağlılıklarını ve yönetim becerileri edinmeleri sağlanacaktır. Devlet zor zamanlardan geçmesine rağmen öğrencilerin tüm masraflarını üstlenmiş onları en iyi şekilde eğitmeye çalışmıştır. Bu nizamname daha sonra genişletilmiştir. Maarif Nezareti tarafından yetmiş dört maddelik yeni bir nizamname hazırlanarak 4 C. 1310/ 3 Ocak 1893 tarihinde Sadarete sunulmuştur (Akpınar, 1997). Bu genişletilmiş nizamnamede okulla ilgili ayrıntılı bilgilere ulaşılabilmektedir.

2. Bulgu ve Yorumlar

2.1. Aşiret Mektebi

Aşiret Mektebi 4 Ekim 1892 tarihinde dönemin Maarif Nazırı Zühtü Paşa’nın da katılmış olduğu bir törenle Akaretlerdeki yerinde açılmıştır (Akpınar, 1997). Okul 2 yıl sonra fiziki şartların yetersizliğinden özellikle rutubetin fazla olmasından kaynaklı sorunların doğurduğu sağlık problemleri yüzünden Esmâ Sultan Yalısı’na taşınmıştır.

Aşiret Mektebi yatılı bir okuldur. Okulda; okul müdürü, dahiliye memuru, muhasebe memuru, kâtip, gerektiği kadar öğretmen ve mubassır, hademe, işçi, ambar memuru, hastane memuru görev almaktadır.

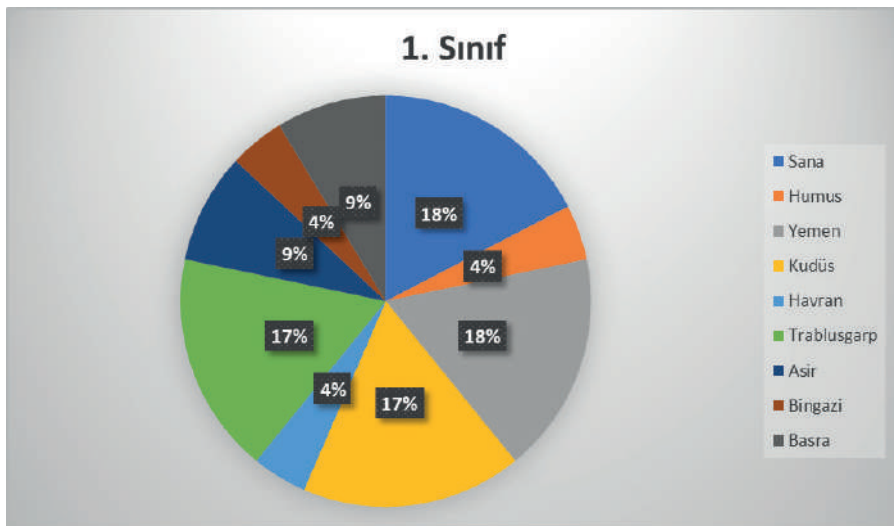
İstanbul’da açılan okula ilk başta Arap (Urban) aşiretlerinin çocuklarının gelmesi ön görülmüştür. Bununla birlikte talep ve gereklilik doğrultusunda Kürt ve Arnavut aşiretlerinden çocuklar da okula kabul edilmiştir. Okula kabul edilen çocukların zihnen ve cismen elverişli çocuklar arasından memurlar vasıtasıyla seçilerek kabul edilmesi söz konusudur. Önde gelen ailelerin 12-16 yaş arasındaki çocukları okula kabul edilmiştir. Yine sağlık yönünden de çocuklar değerlendirilmiş zayıf bünyeli çocuklar okula kabul edilmemiştir.

Aşiret Mektebi beş yıllık bir okuldur. Toplam öğrenci sayısı hedefi iki yüz ondur. İlk sene elli, sonraki seneler kırkar öğrenci alınması hedeflenmiştir. Akpınar’ın (1997) aktardığı öğrenci sayıları tabloyla şöyle gösterilebilir:

Tablo 1. Yıllara göre Aşiret Mektebine Alman Öğrenci Sayıları

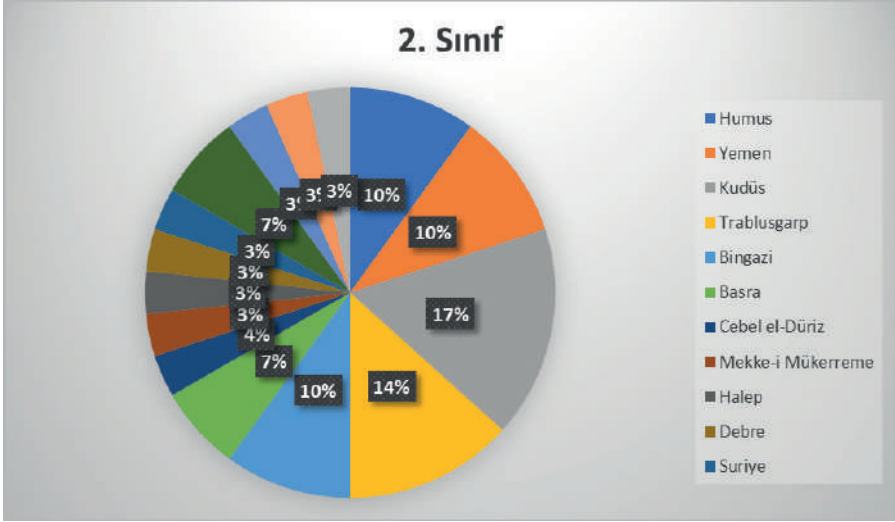
Eğitim-Öğretim Yılı	Okula Alınan Öğrenci Sayısı
1892	58
1893	23
1894	38
1895	33
1896	26
1897	43
1898	66
1899	17
1900	20
Toplam	324

Tablo incelendiğinde ilk yıl hedeflenen elli öğrencinin üstüne çıkılarak elli sekiz öğrencinin okula kaydolduğu görülmektedir. Sonraki yıllarda hedeflenen kırk öğrencinin zaman zaman üstüne çıkmış zaman zaman da altına düşülmüştür. Okula kayıt sayısında bir istikrar söz konusu değildir. Akpınar'ın (1997) ekler kısmına koyduğu ders notlarını gösterir öğrenci listelerine bakıldığında ise öğrenci sayıları farklılık göstermektedir. Birinci sınıfta yirmi üç öğrenci, ikinci sınıfta otuz öğrenci, üçüncü sınıfta yirmi altı öğrenci, dördüncü sınıfta on dokuz öğrenci, beşinci sınıfta ise yirmi altı öğrencinin isimleri vardır. 1896 yılına ait not cetvelinde (İstanbul Üniversitesi Küt., TY: 9435; akt. Akpınar, 1997) yer alan öğrencilerin geldikleri yerlere göre dağılımları grafiklerle şöyle ifade edilebilir:

Grafik 1. 1. Sınıf Öğrencilerinin Geldikleri Yerlere göre Dağılımları

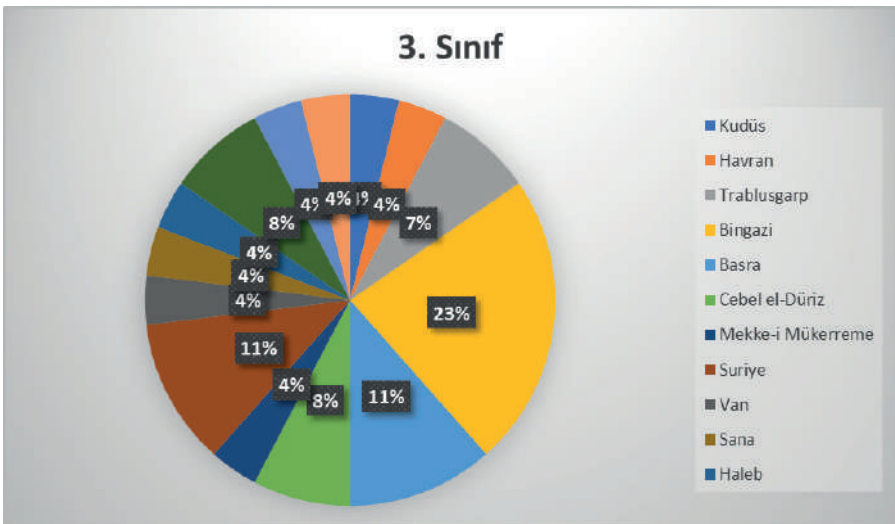
Grafik 1 incelendiğinde birinci sınıfta okuyan yirmi üç öğrencinin 4'er tanesinin en yüksek oranlarla Trablusgarp, Kudüs, Sana ve Yemen'den geldiği görülmektedir. En az öğrencinin Humus, Havran ve Bingazi'den geldiği 1'er kişi olduğu anlaşılmaktadır.

Grafik 2. 2. Sınıf Öğrencilerinin Geldikleri Yerlere göre Dağılımları

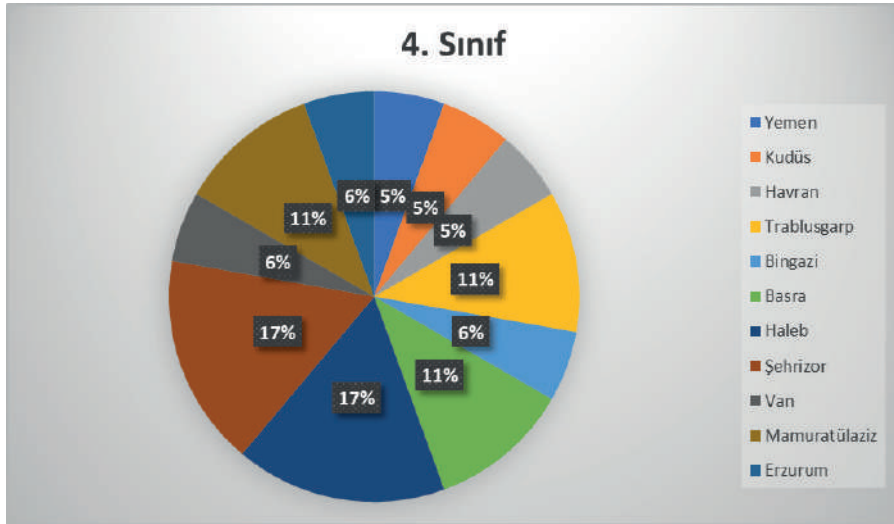
Garafik 2'ye baktığımızda ikinci sınıfta okuyan otuz öğrencinin on bir farklı şehirden geldiği görülmektedir. 5 öğrenci ile en çok öğrenci Kudüs'ten gelmiştir.

Grafik 3. 3. Sınıf Öğrencilerinin Geldikleri Yerlere göre Dağılımları

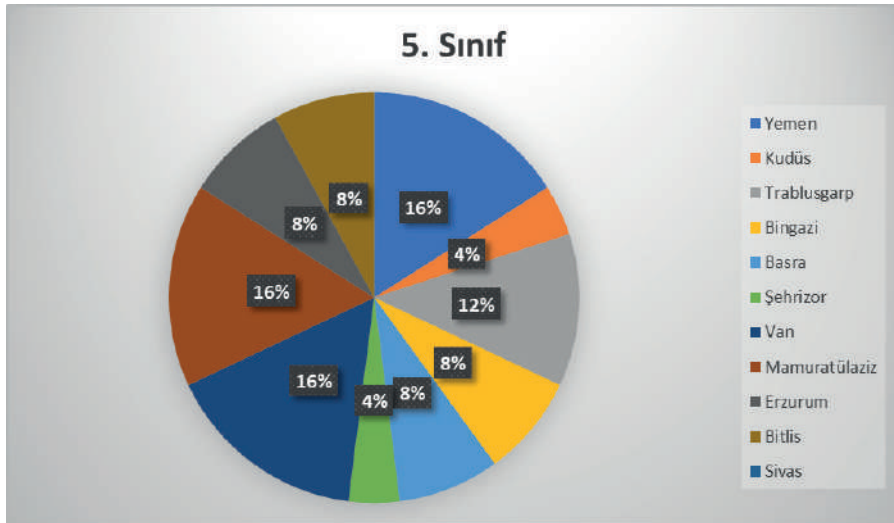
Grafik 3 incelendiğinde üçüncü sınıfta okuyan yirmi altı öğrenciden altı öğrencinin en yüksek oran olan %23 oranla Bingazi'den geldiği anlaşılmaktadır. Kudüs, Havran, Mekke-i Mükerreme, Van, Sana, Halep, Bayazid, Hama'dan ise birer öğrenci bulunmaktadır.

Grafik 4. 4. Sınıf Öğrencilerinin Geldikleri Yerlere göre Dağılımları

Grafik 4'te yer alan dördüncü sınıfta okuyan on dokuz öğrencinin üç tanesinin en yüksek oranla Halep ve Şehrızor'dan geldiği görülmektedir.

Grafik 5. 5. Sınıf Öğrencilerinin Geldikleri Yerlere göre Dağılımları

Grafik 5'te beşinci sınıfta okuyan yirmi altı öğrencinin dağılımı görülmektedir. Dörder öğrenciyle en yüksek dağılım Yemen, Van ve Mamuratülaziz'e aittir.

Grafikler karşılaştırılmalı incelendiğinde Aşiret Mektebinde toplam yirmi dokuz ayrı yerden yüz yirmi bir öğrencinin okuduğu görülmektedir. Toplam on beş öğrenciyle en çok öğrencinin Trablusgarp'tan geldiği görülmektedir. Her yıl düzenli öğrenci alınan yerler ise şöyledir: Kudüs, Trablusgarp, Bingazi, Basra. Beş sınıftan da toplamda bir öğrenci alınan yerler ise şöyledir: Derne, Hudeyde, Kafkasya, Musul, Hicaz.

Aşiret Mektebinde her gün öğrenciyle birebir ilgilenildiği eğitim-öğretimin yanı sıra ahlaki olarak da öğrencinin iyi yetiştirilmesinin hedeflendiği görülmektedir. Öğrencilerin hal, hareket ve davranışları için bir defter tutulmakta her perşembe bu defterde yazılanlar doğrultusunda öğrenciler için gereğinin yapılması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca her gün ders sonunda, Allah'a, peygambere ve padişaha itaati ve muhalefetten uzak durmanın zorunluluğunu açıklamak müdürün görevlerindedir. Yine çalışanların hal ve tavırlarından da müdür sorumludur.

Öğrenciler dış etkenlerden korunmaya çalışılmış izole bir ortamda eğitim görmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Öğrencilerin çalışanlarla yakın ilişki içine girmesi dışarıdan kişilerle muhatap olması kesinlikle yasaktır. Talebinin ailelerine gönderecekleri mektuplar bile katipler aracılığıyla müdürün denetiminden geçmektedir.

Öğretmenler gösterecekleri dersleri belirlenen kitaplardan belirlenen saatlerde vermektedir. Trampet ve boru ile derse girme duyurusu yapıldıktan sonra öğretmen sınıfa girer ve yoklama alır. Sınıfta olmayanların bilgisini müdür ile paylaşır. Öğretmen sınıfa giresiye kadar mubassırlar sınıftan ayrılmaz. Soru sormak isteyen öğrencilere kura usulüyle soru sormalarına izin verilir. Öğretmenler öğrencilerin dersleri dışında bir hikâye vb. bir şey paylaşamazlar. Öğretmenlerin her gün ödev vermeleri zorunludur. Öğretmenler, ders dışında bu ödevleri kontrol edip düzeltmeleri yaptıktan sonra öğrencilere teslim ederler. Öğretmenlerin öğrenciler arasında ayırım yapmaları kesinlikle yasaktır. İstisnasız hepsinin derslerini yapmaları ve anlayabilmeleri için gerekirse dersleri açıklayacaklar ve tekrar edeceklerdir. Öğretmenler öğrenciler arasında adaletli davranmalı herkese eşit muamelede bulunmalıdır. Görülüyor ki okulda tam öğrenme modeli ön plana çıkmaktadır. Öğrenemeyen ya da geç öğrenen öğrenciler için öğretmenlerden bireyselleştirilmiş öğretim yaparak tekrar ve açıklamalarla bu öğrencileri desteklemeleri istenmektedir.

Öğretmenlerin dersleri Türkçe anlatmaları zorunludur. Ancak Arap aşiretlerinin çocuklarına özel bu okul için Türkçe bilmeyen öğrencilerin dersleri anlayabilmeleri açısından öğretmenler gereken durumlarda Arapça açıklamalar yapacaklar ve yaptıkları bu açıklamaların Türkçelerini tekrar edeceklerdir. Arapça açıkladıkları dersleri, Türkçe tekrar etmeleri Türkçenin öğrenilmesine önem verildiğini göstermektedir. Öğretmenler dersleri değiştiremezler idarenin yaptıkları ders programına uymak zorundadırlar.

Dersler başladığı gibi yine trampet ya da boruyla sona erer ancak mubassır gelmeden öğretmen sınıftan çıkamaz. Öğretmenler geceleri nöbetçi kalır haftada iki ya da üç gece izinli olurlar. Zaruret halinde birbirlerinin yerine vekalet edebilirler. Öğretmenlerin en önemli görevlerinden biri sınıf içi yönetimdir. Öğrencilerin hal ve tavırlarına dikkat etmeleri, izinsiz konuşmalarını sağlamaları, sınıfın huzurunu bozacak davranışları engellemeleri gerekmektedir. Öğretmenlerin hal ve tavırlarıyla öğrencilere rol-model olması gerektiği, her hareketinin edebe uygun olması gerektiği, şiddetten kesinlikle kaçınmaları gerektiği belirtilmektedir. Rol-model olarak görülen öğretmenlerin hal, tavır ve davranışlarında dikkatli olmaları gerekmekte özellikle eğitimde şiddetten kaçınmaları vurgulanmaktadır.

Okul düzenini sağlayan bir nevi yardımcı öğretmen diyebileceğimiz mubassırlar, öğrencilerin her türlü durumuyla yakından ilgilenirler. Sermubassır tüm mubassırlardan sorumludur. Mubassırlar öğrencilerin ödev yaptığı zamanlarda sınıflarda bulunur; öğrencinin gayretine, birbirleriyle olan ilişkilerine dikkat ederler. Ders sonlarında öğrencilerin ikişerli sıra halinde edebe uygun olarak teneffüshaneye gitmelerine ve ders başlangıçlarında sınıfa dönmelerini sağlarlar. Teneffüste, yemek vakitlerinde ve abdest aldıkları zamanlarda öğrencilerin yanından ayrılmaz, öğrencilerin edebe uygun hareket etmelerini sağlarlar ve aralarında bir çekişme kavga olmamasına özen gösterirler. Öğrenciler mubassırlar tarafından sürekli bir gözetim altındadır. Serbest zamanlarında bile mubassırlar tarafından kontrol edilmekte edebe uymayan davranışlarına müdahale edilmektedir. Özellikle öğrencilerin arasında herhangi bir çekişme olmaması için azami dikkat gösterilmektedir. Öyle ki kalktıkları andan gece yatakhaneye gidene kadar mubassırlar öğrencilerin başındadır. Öğrenciler uykuya dalana kadar mubassırlar başlarında olur; gece nöbetçilerinin görevleriyle ilgili müdüre rapor verirler. Mubassırlar daima okuldadır. Lüzum görülen hallerde haftalık on sekiz saat veya iki günü geçmemek koşuluyla müdürün uygun göreceği vakitlerde izinli olabilirler.

Mubassırlar güzel ahlaklı ve okuryazar olanlar arasından seçilirler. Arapçayı bilenler bu seçimde önceliklidir. Arap aşiret çocukları için kurulmuş

bu okulda her daim yanlarında olacak mubassırların özelliklerinden birinin Arapça biliyor olması, şaşırtıcı değildir. Mubassırlar, cuma günleri namazdan sonra öğrencileri uygun olan mahallere götürüp gezdirirler ve bu gezide güzel hareket etmelerini ve okul dışından kimseyle münasebette bulunmalarını sağlarlar.

Hastane memuru ve refikinin sürekli görevde olması, aşçı, kalfa ve çırağın nefis yemekler yapması, serhademe ve hademelerin öğrenciyle ilgilenmesi, öğrencilere hürmet göstermesi, hizmette kusur etmemesi gerekmektedir. Bu durum öğrencilere verilen önemi göstermektedir.

Aşiret Mektebinde okuyan öğrenciler için ödül ve ceza yöntemleri de ayrıntılandırılmıştır. Aferin, tahsinname ve mükafat olmak üzere üç türlü ödül ve teşvik vardır. Tahsinname beş aferin; mükafat dört tahsinname veya yirmi aferine bedeldir. Derslerine çok iyi çalışana ve verilen ödevleri yanlışsız yapan öğrencilere öğretmenler tarafından bir veya iki aferin varakası yazılabilir.

Bir ay hiç ceza almayan ve ders çalışma sırasında güzel hal ve hareketleriyle örnek olan öğrenciye emek ve gayretleri karşılığında on veya dokuz puan alan ve öğretmenlerden en az yirmi aferin kazanan öğrenciye ay sonunda bir tahsinname verilir.

Üç ay hiç ceza almayan ve öğretmen ile mubassırlardan on veya dokuz puan alan talebeye mükafat varakası verilir. Mükafat varakasını alan öğrencilerin isimleri her üç ay sonunda celi hat yani iri harflerle bir levhaya yazılarak asılır. Altı ay süresince iki mükafat varakasına sahip olup isimleri iki kez sınıfa asılan öğrenciye ek olarak faydalı bir kitap hediye edilir.

Özel ve genel sınavlarda ayrı ayrı derslerden birinci olanlara bir mükafat, ikincilere bir tahsinname, üçüncülere iki aferin varakası verilir.

Aferin varakaları müdür yardımcısı tarafından imzalanır ve öğrenciye sınıfta verilir. Tahsin ve mükafat varakaları idare tarafından imzalanır. Tahsin varakaları öğrenciye müdür tarafından sınıfta verilir. Mükafat varakası ancak müdürün inisiyatifindedir; öğretmen ya da memurlarda bu hak yoktur.

Seksen aferin ya da bu oranda tahsin ve mükafat varakaları alanlar müdürden bu varakaların karşılığında kitap alabilir.

Cezalar; tevbih, tevkif, ayakta durmak, izinsizlik, tekdir-i aleni ve hapis olmak üzere altı çeşittir.

Dersini pek iyi bilmemek ve görevinde pek çok yanlış yapmak ve ders veya çalışma esnasında izinsiz yerinden kalkmak arkadaşlarıyla konuşmak, gülmek ya da güldürmek gibi hafif ceza gerektiren hallerde öğretmen ya da mubassır

öğrencinin tevbih edileceğini deftere kaydeder. Tevbih sözlükte paylama olarak geçer (TDK, 2023). Müdür yardımcısı öğrenciyi teneffüs zamanında yanına çağırarak yalnızken azarlar. Burada dikkat edilmesi gereken husus cezanın öğrenci çağrılarak teneffüs zamanında yapılırken ödülün sınıfta herkesin içinde verilmesidir. Öğrenci ödül aldığı anda örnek olması açısından ödülü, herkesin içinde takdim edilirken ceza alındığında etiketlenmemesi için kimseye duyurulmadan ceza verilmektedir. Öğrenci utandırılmadan, öğrencinin kişiliğine zarar verilmeden uygulanan ceza, cezayı gerektiren davranıştan vazgeçilmesini kolaylaştırıcı olmaktadır.

Tevkif, alıkoyma, durdurma, tutuklama anlamına gelir (TDK, 2023). Sınıfta alıkoyma anlamında uygulanmıştır. Dersi hiç bilmemek, verilen görevleri yapmamak arkadaşlarına hakaret veya arkadaşlarıyla alay etme, azarlandığı harekete devam etme öğrencinin tevkif edilmesine neden olur. Tevkif, teneffüs zamanında öğrenciyi sınıfta yazı yazdırılarak uygulanır.

Tevbih ve tevkif cezaları yeterli görülmeyen hallerde öğrenci dersi takip etme şartıyla sınıfta dayanabileceği bir süre ayakta durdurulur ve deftere kaydedilir. Öğretmen ve mubassır bir ders zamanında iki tevkiften fazlasını yazamaz ve cezalı olan talebe ceza aldığı davranışa devam ettiği takdirde mubassırlar ve öğretmenler hemen müdür yardımcısını sınıfa çağırırlar. Bu madde ceza gerektiren davranışta ısrarlı öğrencinin bir üst otoriteye sevk edilmesini sağlar. Bu birçok yönden faydalıdır. Öğretmen ve mubassır zor durumda kalmaktan, davranışa verdiği tepkide ileriye gitmekten alıkonur. Öğrenciyle yüz göz olmasının önüne geçilir ve öğrenci açısından caydırıcı bir yaklaşım olur.

Bir hafta beş tevkif alan ve üç kez ayakta duran öğrenci o hafta cuma teneffüsüne çıkarılmayıp okulda kalır. Bu aşamada yeniden bir veya iki ceza vermek ancak müdür ve müdür yardımcısının inisiyatifindedir. Bir ayda dört kez okul dışına çıkma cezasını alan öğrenci müdür tarafından okul önünde azarlanır. Bir ayda dörtten fazla okulda kalan veya ciddi bir suç işleyen öğrenciyeye açıktan azarlama cezasının yanı sıra daha fazla ceza için Nezaret-i Celileden izin istenir. Ceza gerektirecek davranışta ileriye giden öğrenci herkesin önünde azarlanır. Bu duruma düşmek istemeyen öğrencilerin olumsuz davranıştan kaçınma olasılığı artmaktadır. Yine bir üst yönetimden ciddi ceza gerektirecek davranışlar için uygulanacak yaptırımlar için izin istenmektedir.

Tevbih cezası bir ve tevkif iki, ayakta durmak üç ve izinsizlik beş aferin iade edilerek affolunabilir. Açıktan azarlama cezası affolunmaz.

Aşiret Mektebinde yapılacak imtihanlarla ilgili olarak bir eğitim-öğretim yılı boyunca üç özel ve genel sınav vardır.

Özel sınavlarda asil öğretmen yanında bir öğretmen daha mümeyyiz sıfatıyla bulunur. Tüm sınavlarda öğrencilerin verdikleri cevaplara göre puanlama yapılır ve imza çizelgesi müdüriyete verilir.

Genel sınavlarda her ders için ikişer mümeyyiz bulunur. Bu mümeyyizler müdür tarafından seçilir ve Maarif Nezaretinin olurlarına arz olunur.

Özel imtihanların zamanları idarece belirlenir. Sınavdan en az üç puanın altında alanlar bu durumu ikinci ve üçüncü sınavda da tekrar ederse okulda kalma cezasının yanı sıra açıktan azarlama cezası alırlar. Burada açıktan azarlama gibi ciddi bir cezanın verilmesi söz konusudur. Bu da gösteriyor ki öğrencini gayret etmemesi, başarılı olamadığı bir durumu düzeltme gayreti içerisinde olmaması ciddi bir cezaya sebep olmaktadır.

Genel sınavda üç ve üçten az puan alanlar o dersten kalmış sayılır. Bir öğrenci iki veya daha fazla dersten kalırsa bir üst sınıfa geçemez. Sadece bir dersten kalmış ise uygun müddet zarfında üç kez tekrar sınav yapılır. Üçüncü sınavda da düşük not alırsa sınıfta bırakılır.

Aşiret mektebinin genel imtihanı şaban ayı başında yavaş yavaş başlar ve bu ayın sonuna kadar bitirilir. Ramazan ayında dersler tatil edilip okuldan sonra Kur'an-ı Kerim'den bir ders okutturulur. Bu durum dikkate alınarak eğitim-öğretim yılı başlangıcı şevval ayının beşinci günüdür.³

2.2. Türkçe Dersleri

Aşiret Mektebi kuruluş amacıyla aşiret halkını saltanata ve hilafete sadakati arttırıcı bir misyon üstlenmektedir. Bu bağlılığı sağlama ve bu halkları “medeniyetten behremend (nasibi olan)” etmek düşüncesi okulun kültür ve dil aktarımını da ön plana çıkarmaktadır. Aşiret Mektebinde okuyan öğrenciler seçilmiş öğrencilerdir. Merkezden uzakta yaşayan, buldukları bölgelerde güçlü etkileri olan bu ailelerin çocuklarına Türkçeyi ve Osmanlı kültürünü öğretmek için yetiştirmek okulun en önemli amaçları arasındadır. Nitekim Aşiret Mektebi Nizamnamesi maddelerinde geçen derslerin Türkçe işlenmesi şartına (30. m.) bakıldığında ve yine ders programları incelendiğinde de bu açıkça görülmektedir.

Aşiret Mektebinin açılmadan önce belirlenen ders programı iki yıl için hazırlanmıştır. Nitekim gelecek öğrencilerin seviyesi ve gösterdiği gelişim ders programının şekillenmesinde önem arz etmekteydi. Zaman içinde derslerde farklılıklar gözlemlense de genel olarak Türkçe derslerine her sınıfta

3 Başbakanlık Osmanlı Arşivi BOA, Y.MTV. 73/99 2. Vrk. olarak kayıtlı bu belgenin çevirisi Akpınar'ın (1997) çalışmasında yer alan ekler kısmından yararlanılarak günümüz Türkçesine aktarılmış ve yorumlanmıştır.

önem verildiği görülmektedir. Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiyyeler’de yer alan Aşiret Mektebi ders programlarındaki Türkçe dersleri yıllara göre tablolalarda şöyle gösterilebilir:

Tablo 2. 1316 yılı Aşiret Mektebi Sınıf Düzeylerine göre Türkçe Dersleri

1. Sene	2. Sene	3. Sene	4. Sene	5. Sene
Kıraat-1 Türkiyye	Kıraat-1 Türkiyye	Sarf-1 Türki	Nahv-i Türki	Kitabet-i Türkiyye mah Kıraat
İmla	Lügat İmla Hüsnühât	Kıraat-1 Türkiyye Lügat İmla Hüsnühât	Kitabet-i Türkiyye Hüsnühât	Makaleme-i Türkiyye Hüsnühât

Tablo 2 incelendiğinde Türkçe derslerinin seneden seneye kolaydan zora doğru verildiği görülmektedir. Birinci sınıfta daha basit derslere yer verilirken beşinci sınıfa gelindiğinde daha karmaşık derslerin programda yer aldığı görülmektedir.

Tablo 3. 1317 yılı Aşiret Mektebi Sınıf Düzeylerine göre Türkçe Dersleri

1. Sene	2. Sene	3. Sene	4. Sene	5. Sene
Kıraat-1 Türkiyye	Kıraat-1 Türkiyye	Sarf-1 Türki	Nahv-i Türki	Kitabet-i Türkiyye mah Kıraat
İmla	Lügat İmla	Kıraat-1 Türkiyye Lügat İmla Hüsnühât	Kitabet-i Türkiyye Hüsnühât	Makaleme-i Türkiyye Hüsnühât

Tablo 3 incelendiğinde bir önceki yıl ile ders programının aynı olduğu sadece ikinci sınıfta yer alan hüsnühât dersinin kaldırıldığı görülmektedir. Sınıf düzeyi arttıkça Türkçenin öğretim düzeyi de artmıştır.

Tablo 4. 1318 yılı Aşiret Mektebi Sınıf Düzeylerine göre Türkçe Dersleri

1. Sene	2. Sene	3. Sene	4. Sene	5. Sene
Kıraat-1 Türkiyye	Kıraat-1 Türkiyye	Sarf-1 Türki	Nahv-i Türki	Kitabet-i Türkiyye mah Kıraat
İmla	Lügat İmla Hüsnühât	Kıraat-1 Türkiyye Lügat İmla Hüsnühât	Kitabet-i Türkiyye Hüsnühât	Makaleme-i Türkiyye Hüsnühât

Tablo 4 incelendiğinde 1316 yılı verileriyle birebir aynı olduğu görülmektedir. İkinci sınıfta hüsnühat dersi tekrar verilmeye başlanmıştır.

Tablo 5. 1319 yılı Aşiret Mektebi Sınıf Düzeylerine göre Türkçe Dersleri

1. Sene	2. Sene	3. Sene	4. Sene	5. Sene
Kıraat-1 Türkiyye	Kıraat-1 Türkiyye	Sarf-1 Türki	Nahv-i Türki	Kitabet-i Türkiyye mah Kıraat
İmla	Lügat İmla Hüsnühat	Kıraat-1 Türkiyye Lügat İmla Hüsnühat	Kitabet-i Türkiyye Hüsnühat	Makaleme-i Türkiyye Hüsnühat

Tablo 5 incelendiğinde bir önceki yılın defterinde verilen bilgilerde yer alan birebir aynı derslerin verildiği görülmektedir.

Tablo 6. 1321 yılı Aşiret Mektebi Sınıf Düzeylerine göre Türkçe Dersleri

1. Sene	2. Sene	3. Sene	4. Sene	5. Sene
Kıraat-1 Türkiyye Ameli Türkçe	Kıraat-1 Türkiyye Ameli Türkçe İmla Hüsnühat	Ameli Türkçe Kıraat-1 Türkçe Lügat İmla Hüsnühat	Sarf-i Türki Kitabet Ameli Türkçe	Kitabet-i Türkçe Ameli Türkçe

Tablo 6 incelendiğinde ders programında önemli değişikliklerin yapıldığı görülmektedir. Birinci sınıfta imla dersinin yerini ameli Türkçe dersi almıştır. Yine ikinci sınıfta lügat dersi yerine ameli Türkçe vardır. Üçüncü sene sarf-1 Türki dersi yerine ameli Türkçe dersi konulmuştur. Dördüncü sene nahv-i Türki ve hüsnühat kaldırılmış sarf-i Türki ve ameli Türkçe dersi konulmuştur. Beşinci sene ise makamele-i Türkiye yerine ameli Türkçe dersi getirilmiştir.

Aşiret Mektebi ders programında belirtilen derslerin önemli bir bölümünü Türkçe derslerinin oluşturduğu görülmektedir. Birinci sene ortalama yedi dersten iki tanesi; ikinci sene dokuz dersten dört tanesi; üçüncü sene on dört dersten beş tanesi; dördüncü sene on beş dersten üç tanesi; beşinci sınıfta yirmi dersten üç tanesi Türkçe derslerine ayrılmıştır.

3. Sonuç ve Tartışma

Aşiret Mektebi Arap (Urban) aşiretlerinin önde gelen ailelerinin çocuklarını eğitmek ve böylece bu nüfuzlu ailelerin devlete bağlılıklarını ve hizmetlerini arttırmak amaçlı 2. Abdülhamit'in emriyle kurulmuş özel amaçlı okullardır. Bu okullardaki eğitimin amaçlarından biri Türk kültürünü

ve devlet dili Türkçeyi öğrencilere kazandırarak bağlılıklarını arttırmak ve mezuniyet sonrası yurtlarına döndüklerinde bu bağlılıklarını atandıkları görevlerinde devam ettirmelerini sağlamaktır. 1892 yılında açılan Aşiret Mektebi için Ergin (1977) her ne kadar resmi açılış yapılmış olsa da eğitim-öğretime iki yıl sonra başlanmış olduğunu belirtmişse de Akpınar (1997) bunun doğru olmadığını açılış töreninde getirilen öğrencilerin mevlid-i şerife katıldığını belirtir. Ergin'in (1979) bahsettiği belgenin Esmâ Sultan Yalısı'na taşınan okulun açılış bilgilerini içerdiği daha kuvvetli bir ihtimaldir. Öğrenci sayılarının düşük olduğunu iddia eden okula talebin az olduğunu iddia eden (Ortaylı, 1985) aksine öğrenci sayılarına bakılarak okula ilginin çok az olduğunu söylemek mümkün değildir. Akpınar (1997) 1900 senesine kadar mektebe toplam 324 öğrencinin alındığını ve 98'inin mezun olduğunu belirtir. Ayrıca Arap aşiretlerinin yanı sıra Arnavut ve Kürt aşiretlerinden çocukların bu okulu talep etmesi okula ilginin olduğunu göstermektedir. Aşiret Mektebine öğrenci göndermek konusunda çok istekli olan Arnavutlar, mektep için kendilerine ayrılan yirmi kişilik kontenjanı yetersiz görmüşler ve bu sayının arttırılmasını talep etmişlerdir (Yavaş, 2022). Bu durum Aşiret Mektebi'nin ilgi gördüğünü kanıtlar niteliktedir.

Ülkeyi içeriden ve dışarıdan bölmeye çalışan güçler için alınan önlemlerden biri Aşiret Mektebinin kurulmasıdır. Özellikle Araplar üzerinde yoğunlaştırılan bu faaliyetlere karşı II. Abdülhamid, aşiret yapısının hâkim olduğu bölgelerde aşiret reisleriyle saray arasında kuvvetli ve müşahhas bir bağ kurma ihtiyacını hissetmiştir. Böyle bir bağın ise Aşiret Mekteb-i Hümayunu vasıtasıyla kurulabileceği, ayrıca mektepte okuyacak çocukların Türkçe öğrenerek Osmanlı kültürüyle daha yakından temasa geçecekleri ve kendilerinde Osmanlılık, Osmanlı birliği şuurunun gelişeceği düşünülmüştür (Kodoman, 1991). Aşiret Mektebi Türkçe eğitimi açısından değerlendirildiğinde gerek nizamnamede gerekse ders programlarında Türkçeye önem verildiği görülmektedir. Öğretmenlerin dersleri Türkçe anlatmaları zorunludur. Ancak okulun öğrenci profili Arap, Kürt ve Arnavut olduğundan Türkçeyi hiç bilmeme olasılıkları göz önünde bulundurulmuştur. Türkçe bilmeyen öğrencilerin dersleri anlayabilmeleri açısından öğretmenlerin gereken durumlarda Arapça açıklamalar yapacakları belirtilmiş açıklamalar Arapça yapılsa bile Türkçe olarak da tekrar edilmesi gerektiği özellikle belirtilmiştir. Türkçe derslerinin müfredattaki dersler göz önünde bulundurulduğunda önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

Sonuç olarak Aşiret Mektebi 2. Abdülhamid'in Osmanlı Devleti'ni bir arada tutma projelerinden biri olarak zekice ortaya konulmuş önemli bir projedir. Zayıflayan yönetime can suyu olacak yerel otoriteleri saltanat ve hilafet makamına bağlama fikri, merkezden uzak bu bölgelerde merkezi

otoriteyi güçlendirme amacı taşımaktaydı. Aşiret Mektebi başarılı ya da başarısız olarak nitelendirilmekten öte verdiği eğitim ve gerçekleştirmek istediği ülkü açısından önem arz etmektedir. Osmanlı Devleti'ni yeniden güçlendirme çabasında, Türkçe ve Osmanlı kültürü aşıl原因 olarak gönderilen mezun öğrencilerin gücünden yararlanılmak istenmiştir. Bu açıdan bakıldığında mezun öğrencilerin durumunun ele alınmasının okulun etkilerini ortaya koyacağı düşüncesindeyiz.

Kaynakça

- Akpınar, A. (1997). *Osmanlı Devletinde Aşiret Mektebi*. Göçebe Yayınları.
- Ergin, O. N. (1977). *Türk Maarif Tarihi*. Eser.
- Gencer, A. İ. (1992) TDV İslâm Ansiklopedisi'nin 1992 yılında İstanbul'da basılan 5. cildinde, 516-517. <https://islamansiklopedisi.org.tr/berlin-antlasmasi>
- Kodaman, B. (1991) Aşiret Mekteb-i Hümayûnu. TDV İslam Ansiklopedisi içinde (C. 4, ss. 9-11). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ortaylı, İ. (1985). Balkanlar'da Milliyetçilik. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi içinde (C. 4, ss. 1026-1031). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yavaş, M. (2022). Sultan II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikasından Yanlışlar: Arşiv Belgeleri Işığında Aşiret Mektebi ve Arnavut Öğrenciler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (71), 227-246. 10.51290/dpusbe.1032313

İstanbul Üniversitesi Küt., TY: 9435

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1316 H, Def'a 1, Dersaadet:Matba-i Amire.

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1317 H, Def'a 2, Dersaadet:Matba-i Amire.

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1318 H, Def'a 3, Dersaadet:Matba-i Amire.

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1319 H, Def'a 4, Dersaadet:Matba-i Amire.

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1321 H, Def'a 6, Dersaadet:Matba-i Amire.